

Bylo by na světě lépe bez sociálních rolí, nebo by byl lepší s jedinou univerzální lidskou identitou? I to řeší nový filosoficko-etický projekt PRIMUS, který představuje jeho hlavní řešitel David Machek

Mezinárodní badatelský tým na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK pod vedením akademika z Universität Bern dr. Davida Machka řeší projekt Role-Ethics in Ancient and Contemporary Philosophy. Projekt probíhá od září 2023 do roku 2027.

Projekt zkoumá etické důsledky toho, co se děje, když lidé uplatňují ve svém jednání rozličné sociální role. Jaký přínos tohoto zkoumání osobně vidíte směrem k akademické obci a veřejnosti? Čeho by měl podle vás projekt dosáhnout?

Projekt má dvě hlavní roviny. Na jedné nám jde o vyjasnění toho, jaký je vztah mezi rolemi, které máme, a vyhlídkami na to, jak žít a prožít dobrý život. Sociální role si často spojujeme s břemenem očekávání a povinností, které na nás role kladou. V projektu řešíme otázky, zda mohou role také poskytovat i určitý strukturovaný rámec, který podporuje osobní růst a činí život bohatším. Lze takový pozitivní rozměr spojovat jen s některými rolemi, například s rolí rodiče, nebo je takový potenciál vlastní všem rolím – rodinným, politickým i profesním? Pokud ano, kolik takových rolí bychom měli optimálně mít?

S tím úzce souvisí i další otázka, totiž zda je třeba volit a pěstovat jen ty role, do nichž jsme schopni vrůst, čímž se stávají součástí naší identity, nebo zda naopak spočívá zdařilé hraní rolí v tom, že se s nimi naučíme zacházet s

odosobněným odstupem. Může se například odpověď na tyto otázky lišit v závislosti na konkrétních rolích a proč? Vyjasnění těchto úvah bude užitečné pro všechny, kteří chtějí přistupovat k volbě životních rolí – a tím i k životu jako takovému – s náležitou rozvahou.

Druhou rovinou projektu je vztah mezi zastáváním určité role a odpovědností za jednání, které vykonáváme v jejím jménu či pod její záštitou. Role nám zpravidla ukládají jednat určitým způsobem, ale zároveň se zdá, že nás mohou z odpovědnosti vyvazovat. Pokud zabiju jiného člověka jakožto běžný občan, jde zpravidla o nepřípustné jednání, ale zabiju-li ho jakožto mistr popravčí nebo voják bránců svou zemí, zdá se, že jde o jednání přípustné či dokonce náležité. Je tomu však opravdu tak a za jakých podmínek? Důležitou roli zde hraje vztah mezi identitou jednatelce a jeho jednáním: zabím-li jakožto voják, je jednání stále ještě moje? Pokud ne, mohu za něj nést odpovědnost? Pokud ano, mohu se z morální odpovědnosti skutečně vyvázat? Je v tomto ohledu důležité, zda jsem se do této role sám postavil, nebo na mě byla uvalena vnějšími okolnostmi? Pokus o systematické odpovědi na tyto otázky bude mít význam jak pro filosofické teorie odpovědnosti a jednání, tak pro aplikace v oblasti trestního práva či lékařské etiky.

Zaměříte se na konkrétní role, například na pozadí některých současných světových událostí?

V souvislosti s válkou na Ukrajině a vzestupem nacionalismu se nabízejí zejména dvě, do určité míry související role: role občana státu, respektive příslušníka národnostní či etnické skupiny, a role vojáka. Tyto role mimo jiné vznášejí otázku, zda by nám na světě nebylo lépe bez rolí a zda bychom nevyšli lépe s jednou jedinou identitou, totiž univerzálně lidskou. Jednou z hypotéz projektu je, že to, co je nám vlastní jakožto lidem, je právě to, že žijeme a jednáme v rolích, což dodává naší identitě hloubku a našim životům dramatičnost.

Než se však budeme zaměřovat na konkrétní role, je třeba si

vyjasnit, zda vůbec existuje taková definice společenské „role“, která může být společným jmenovatelem různých specifických rolí. Můžeme tak konkrétní a intimní roli, jako je role syna či životního partnera, dávat do jedné skupiny s abstraktnějšími či odtažitějšími rolemi, jako je role občana? Jedním z cílů projektu je vypracovat typologii rolí, zejména ve vztahu k teorii jednání, jejich odlišností a sdílených rysů.

V projektu budete propojovat texty různých filosofických tradic. Vidíte mezi nimi rovinu, která je ve zkoumání sociálních rolí spojuje? Nebo vás zajímá především jejich rozdílný přístup?

Projekt usiluje o propojení různých filosofických pohledů na role, a to jak z perspektivy kontrastu mezi starověkou a současnou filosofií, tak srovnání mezi západním a čínským myšlením. V současné filosofii etablovaný pojem „etika rolí“ je historicky spojován především se starým čínským myšlením a jeho důrazem na jednání, které je dokonalým vyjádřením klíčových společenských rolí, zejména rodinných a politických. Naším cílem je poukázat na to, že etika rolí byla neméně rozvinutá ve staré řecké a římské filosofii. Řecký a římský starověk má v tomto ohledu blíže ke staré Číně než k současné západní filosofii. V obou filosofických tradicích je dobrý život chápán jako takový, v němž se jednajícím daří ztvárnit určité klíčové společenské role. Osobní naplnění tak není vnímáno jako paralelní projekt, ale jako něco, čeho lze dosáhnout právě skrze dokonalé vykonávání etablovaných rolí. Právě tento předpoklad starověkého myšlení může být inspirativní i pro současnou etiku.

Kdo všechno na projektu spolupracuje z FF UK, ale i jiných institucí?

Vedle mě jakožto hlavního řešitele se projektu účastní filosofka Laura Fearnley, která přichází z University of Glasgow, kde bádala v oboru normativní etiky a etiky umělé

intelligence. Na Filozofické fakultě UK se jakožto postdoktorandská badatelka bude zabývat rolemi v kontextu současné etiky, stejně jako Filip Váňa, doktorand a vědecký pracovník na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK. Tým doplňuje Václav Valtr, doktorand z Katedry sinologie FF UK, který se bude v rámci projektu zaměřovat na staročínské rituální texty. Doufáme, že rozdílná specializace členů týmu nám umožní propojit různé perspektivy na role – starověké a současné, východní a západní – v rámci filosofie a učit se jeden od druhého.

Jaké jsou plánované výstupy projektu? Je něco, na co se můžeme těšit už v nejbližší době?

Půjde-li vše podle plánu, nejbližším větším výstupem bude má monografie v angličtině o významu společenských rolí ve staročínských a starořeckých pojetích sebe-kultivace, která by měla vyjít v druhé půli roku 2024. Na rok 2024 nebo 2025 rovněž plánujeme uspořádat v Praze větší mezinárodní konferenci k tématu etiky rolí.

Mgr. David Machek, Ph.D., absolvoval magisterské studium filosofie v kombinaci se sinologií na FF UK. Doktorské studium v oboru starověké filosofie absolvoval na University of Toronto. Nyní působí jako Privatdozent na Universität Bern a na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK je hlavním řešitelem projektu „Role-Ethics in Ancient and Contemporary Philosophy“ v rámci programu PRIMUS. Odborně se zabývá starověkou filosofií řecko-římské i čínské tradici. V roce 2016 publikoval v edici Trivium Vydavatelství FF UK výbor a komentovaný překlad čtyř tradičních komentářů k vybraným pasážím významného díla klasického taoismu z období Válčících států, který nese název *Čínské myšlení zevnitř: Čítanka tradičních komentářů ke Knize Zhuāngzǐ*. Nedávno také vydal monografii *The Life Worth Living in Ancient Greek and Roman Philosophy*, v níž se zabývá filosofickými názory na hodnotu

lidského života, především toho nedokonalého.

Univerzita Karlova vyhlašuje od roku 2017 soutěž PRIMUS určenou pro mladé perspektivní vědce a vědkyně, zejména pro ty, kteří se na UK po dlouhodobé stáži v cizině vracejí, nebo na ní dosud nepůsobili. Cílem programu je podpořit špičkové pracovníky a pracovnice při zakládání a rozvoji nových vědeckých skupin a laboratoří. Jedním z dlouhodobých cílů je také zvýšit úspěšnost univerzity při získávání mezinárodních grantů (např. grantů Evropské výzkumné rady – ERC).

Michal Otáhal